

Джонатан Сафран Фоер

ДА ЯДЕШ ЖИВОТНИ

София, 2012

Преводът е направен по изданието:
Jonathan Safran Foer
Eating Animals
Little, Brown and Company

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

Copyright © 2009 by Jonathan Safran Foer

© Елена Филипова, превод, 2012

© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-050-3

Превод от английски

Елена Филипова

Редактор

Саша Попова

**ДЖОНАТАН
САФРАН
ФОЕР**

*На Сам и Елинор,
надеждните компаси*

Съдържание

Разказване на истории / 7

Плодовете на родословното дърво.....	9
Възможно отново	11
Ядене на животни.....	16
Чуй ме	21

Всичко или нищо, или нещо друго / 23

1. Джордж.....	25
В защита на яденето на кучета	29
2. Приятели и врагове	33
Война.....	37
3. Срам	40

Думи/Значение / 47

Криене/Търсене / 84

1. Аз не съм от типа хора, които се озовават в чужда ферма посред нощ.....	87
Проявеното внимание.....	90
Цялата печална история	90
Спасението	93
2. Аз съм от типа хора, които се озовават в чужда ферма посред нощ	95
3. Аз съм промишлен фермер	99
4. Първото пиле	103
Първият човек.....	104
Първият проблем	104
Митът за мита	106
Първото забравяне.....	107
Първата етика спрямо животните	108
Първият работник на поточна линия	109
Първият промишлен фермер	110
Първото „Пиле на утрешния ден“	112
Първата промишлена ферма	113
5. Аз съм последният фермер птицевъд.....	115

Влияние / Безмълвие / 122

Лам Хой-ка	129
Грип	130
Всички грипове	133
Животът и смъртта на една птица	135
Влияние	143
Още влияния.....	149

Късчета рай/Късове лайна / 155

1. Ха-ха, ох-ох.....	157
Няма прасе	162
Хубаво, вълнуващо, нелогично	165
2. Кошмари.....	170
Старите ни добронамерени опити	171
3. Късове лайна	179
4. Новият ни садизъм.....	186
5. Подводният ни садизъм (важна вметка)	194
6. Ядящи животни.....	198

Да, приемам / 205

1. Бил и Николет.....	207
2. Аз съм ранчър вегетарианец.....	209
Тя е наясно.....	214
Той е наясно	219
3. Наясно ли сме?.....	224
4. Не мога да изрека думата <i>грешно</i>	226
5. Поеми дълбоко въздух.....	229
6. Предложения.....	237
Аз съм веганец, който строи кланица	241
7. Моят жребий.....	244

Разказване на истории / 249

1. Последният Ден на благодарността от моето детство	251
2. Какво общо имат пуйките с Деня на благодарността?	253
3. Истината за яденето на животни	256
4. Американската трапеза	260
5. Глобалната трапеза	263
6. Първият Ден на благодарността в неговото детство	268
Благодарности.....	273
Бележки	275

Разказване на истории

Американците са избрали да ядат по-малко от 0,25% от
познатите ядивни храни в света

Плодовете на родословното дърво

Като малък често прекарвах съботите и неделите у бабини. Щом пристигнех, баба ме грабваше в една от своите задущаващи прегръдки и ме вдигаше високо. На тръгване в неделя следобед пак политах от земята. Чак години по-късно си дадох сметка, че тя ме е мерела колко тежа.

Баба ми беше преживяла войната боса, ровейки за храна из хорските отпадъци: гниеци картофи, изхвърлени останки от месо, кожа, късчета, необрани от костите, и остатъци, останали около костилките. Така че тя пет пари не даваше дали оцветявам извън контурите, стига да режеш купоните по пунктира. И хотелските бюфети – докато ние въздигахме в култ закуската, тя правеше сандвич подир сандвич, които увиваше в салфетки и прибираще в чантата си. Именно баба ме научи, че с едно пакетче се правят толкова чаши чай, колкото ти трябват, и че всички части на ябълката стават за ядене.

Работата не беше в парите. (Много от онези купони, които изрязвах, бяха за храни, които тя никога нямаше да купи.)

Работата не беше в здравето. (Тя ме умоляваше да пия кока-кола.)

Баба никога не сложи прибори за себе си на семейните обе-ди. Дори когато нямаше нищо повече за вършене – никакви купички супа за досипване, никакви манджи за разбъркване или фурни за наглеждане, – тя си оставаше в кухнята като бдителен страж (или затворник) в кула. Доколкото мога да преценя, самото приготвяне на храната дотолкова я засищаше, че нямаше нужда да я яде.

В горите на Европа тя беше яла, за да оцелее до следващия път, когато ще ѝ се удаде случай да яде, за да продължи да оцелява. В Америка петдесет години по-късно ние ядяхме каквото си поискаме. Шкафовете ни бяха пълни с храна, купена по при-

щявка, излишно скъпа гурме храна, храна, от която нямахме нужда. А когато срокът ѝ на годност изтечеше, я изхвърляхме, без дори да я помиришем. Яденето не беше грижа. Баба беше направила този начин на живот възможен за нас. Тя самата обаче не бе в състояние да се изтръгне от безумието.

Докато растяхме, с братята ми смятахме баба за най-големия готвач на света. Повтаряхме точно тези думи, когато храната се сложеше на масата, после отново след първата хапка и накрая пак, след като приключехме: „Ти си най-големият готвач на света.“ При това бяхме достатъчно будни деца, за да знаем, че Най-големият готвач на света вероятно готви повече от една манджа (пиле с моркови) и че повечето Големи манджи съдържат повече от два продукта.

И защо не проявявахме съмнение, когато тя ни разправяше, че тъмната храна е сама по себе си по-здравословна от светлата, или че доста от хранителните вещества се намират в люспите и коричките? (Сандвичите от онези гостувания през съботите и неделите бяха направени със запазени крайчета ръжен хляб.) Баба ни учеше, че животните, които са по-големи от теб, са полезни, животните, които са по-малки от теб, са полезни, рибата (която не е животно) е полезна, после рибата тон (която не е просто риба), после зеленчуците, плодовете, сладкишите, курбийките и газиранияте напитки. Никая храна не е вредна за теб. Мазнините са здравословни – всички мазнини, винаги, във всякакви количества. Захарта е много здравословна. Колкото по-дебело е детето, толкова е по-здрaво – особено ако е момче. Обядът не е едно ядене, а три, които се ядат в 11, 12:30 и 15 часа. Ти винаги умираш от глад.

Всъщност нейното пиле с моркови навярно *наистина* беше най-апетитното нещо, което съм ял. Но това нямаше нищо общо с начина, по който бе стотвено, нито с вкуса му. Нейната манджа беше вкусна, защото ние вярвахме, че е вкусна. Вярвахме в бабиното готвене по-пламенно, отколкото вярвахме в Бог. Нейната кулинарна изобретателност беше една от неотменните ни семейни истории, подобно на хитростта на дядо ни, когото изобщо не познавах, или единственият скандал между родите-

лите ми. Пазехме усърдно тези истории и градяхме върху тях самоопределението си като личности. Бяхме семейство, което избираше битките си мъдро, разчиташе на съобразителността, за да се измъкне от трудностите, и обожаваше храната на своя матриарх.

Имало едно време един човек, чийто живот бил толкова гладък хубав, че нямало каква история да се разкаже за него. За баба ми могат да се разкажат повече истории, отколкото за който и да било друг човек, когото познавам – за детството ѝ в един друг свят, за оцеляването ѝ на косъм, за тоталната ѝ всеобхватна загуба, за имиграцията и по-нататъшната загуба, за триумфа и трагедията на асимилацията ѝ, – и макар че някой ден ще се опитам да ги разкажа на децата си, ние почти никога не си ги разказвахме едни на други. Нито я наричахме с някое от другите ѝ очевидни и заслужени звания. Наричахме я Найголемия готвач.

Може би другите ѝ истории са били прекалено трудни за разказване. Или може би тя самата беше избрала своята история, пожелавайки да бъде отъждествявана по-скоро с уменията си да набавя, отколкото с уменията си да оцелява. Или може би оцеляването ѝ се съдържа в набавянето ѝ: историята на отношенията ѝ с храната обхваща и всички други истории, които могат да се разкажат за нея. За нея храната не е *храна*. Тя е ужас, достойнство, благодарност, отмъщение, радост, унижение, религия, история и, разбира се, обич. Сякаш плодовете, които тя винаги ни предлагаше, бяха откъснати от унищожените клони на родословното ни дърво.

ВЪЗМОЖНО ОТНОВО

Когато разбрах, че ще ставам баща, бях обзет от неочаквани пориви. Взех да подреждам къщата, да сменям отдавна изгорели крушки, да мия прозорците и да внасям ред в документите. Отидох да ми коригират диоптъра на очилата, купих си десети-на чифта бели чорапи, монтирах багажник на покрива на кола-

та и детска седалка отзад, направих си профилактичен преглед за пръв път от половин десетилетие насам... и реших да напиша книга за яденето на животни.

Бащинството бе непосредственият подтик за пътешествието, чийто резултат щеше да стане настоящата книга, но за това пътешествие си бях стягал багажа почти през целия си живот. Когато бях на две години, героите от приказките ми за лека нощ бяха животни. Когато бях на четири, взехме да гледаме за лятото кучето на един братовчед. Аз го ритнах. Баща ми ми каза, че ние не ритаме животни. Когато бях на седем, потънах в скръб заради смъртта на златната ми рибка. Разбрах, че баща ми я изпуснал в тоалетната. Казах му – с други, не толкова вежливи думи, – че ние не изпускаме животни в тоалетната. Когато бях на девет, имах една детегледачка, която не искаше да наранява нищо. Точно така се изрази, когато я попитах защо не яде пиле заедно с мен и по-големия ми брат: „Не искам да наранявам нищо.“

– Да нараняваш нищо ли? – попитах аз.

– Ти знаеш, че пилето е пиле, нали?

Франк ме стрелна с поглед: *И мама и татко са поверили на тази тъпачка скъпоценните си дечица?*

Тя може да е имала или да е нямала намерение да ни агитира да станем вегетарианци – само защото разговорите за месо обикновено карат хората да се чувстват притиснати, от това не следва, че всички вегетарианци са агитатори, – но тъй като беше младо момиче, още ѝ липсваше онази сдържаност, която често възпира човек да разкаже цялата история в пълния ѝ вид. Без драматизъм или реторика тя сподели с нас онова, което имаше предвид.

С брат ми се спогледахме с усти, пълни с „наранени“ пилета, и бяхме споходени едновременно от едно от онези прозрения – как, да му се не види, никога не съм помислял за това досега и защо, да му се не види, никой не ми е казал? Аз оставих вилицата. Франк си изяде яденето и вероятно яде пиле и в момента, в който пиша тези думи.

Онова, което ни каза детегледачката, ми прозвуча убедително не само защото изглеждаше вярно, а и защото свързваше

храната с всичко онова, на което ме бяха учили родителите ми. Ние не нараняваме себеподобни. Ние не нараняваме приятели или непознати. Ние не нараняваме дори тапицираните мебели. Това, че не се бях сетил да включа и животните в този списък, не оправдаваше изключването им от него. То просто показваше, че съм бил дете, което не е наясно как действа светът. Докато не престанах да бъда и тогава трябваше да променя живота си.

Само че не го промених. Моето вегетарианство, толкова гръмко и непоколебимо в началото, продължи няколко години, после взе да залинява и кротко издъхна. Така и не открих контрапункт на принципите на детегледачката ни, но намирах начини да ги замазвам, омаловажавам и забравям. Общо взето, не аз причинявах нараняването. Общо взето, аз се стремях да върша правилните неща. Общо взето, съвестта ми беше достатъчно чиста. Подай ми пилето, *умирам от глад*.

Марк Твен беше казал, че да спреш пушенето е едно от най-лесните неща на света – той го правел непрекъснато. Аз бих прибавил към списъка с лесни неща и вегетарианството. В гимназията съм ставал вегетарианец вече не помня колко пъти, предимно в опит да заявя за себе си някаква идентичност в един свят на хора, чиито идентичности като че им идеха отвътре. Исках някакво мото, с което да се отличава лепенката на маминото „Волво“, благотворителна кауза, която да запълни неловките трийсет минути на голямото междучасие, повод да се доближа до гърдите на активистките. (А и продължавах да смятам, че не е редно да се нараняват, апропо – убиват животни.) Кое не означава, че се въздържах да ям месо. А само че се въздържах да го правя пред хора. Насаме махалото се люшваше. Много съдания на вечеря в онези години започваха с въпроса на баща ми: „Някакви хранителни ограничения, за които следва да съм осведомен тази вечер?“

Когато отидох в колежа, започнах да наблягам на месото. Не да „варвам в него“ – каквото и да означава това, – а упорито да изгласквам въпроса от съзнанието си. По онова време няха мерак да заявявам „идентичност“. Пък и около ми нямаше хора, които да ме познават като вегетарианец, така че отпаднаше проблемът с лицемерието и дори с необходимостта да обяснявам

промяната. Дори е възможно преобладаващо вегетарианската нагласа в колежа да е обезсърчила моята собствена – човек е по-малко склонен да даде пари на уличен музикант, чиято паничка прелива от банкноти.

Но когато в края на втори курс записах философия като основна специалност и за пръв път се залових сериозно с *мисленето* като наука, пак станах вегетарианец. Онази упорита забравя, която яденето на месо според мен изискваше, ми се струваше прекалено парадоксална на фона на интелектуалния живот, който се опитвах да си изградя. Смятах, че животът би могъл, би следвало и трябва да се съгласува с начина на разсъждения. Можете да си представите какъв досадник ме правеше това.

Когато завърших, продължих да ям месо – много месо от всякакъв вид – в продължение на около две години. Защо? Защото беше вкусно. И защото за формирането на навиците още по-голяма роля от разума играят историите, които разказваме на себе си и едни на други. А аз разказвах на себе си опрощаваща история за самия себе си.

Тогава се случи да ми уредят среща с непозната – която покъсно щеше да стане моя съпруга. Само след няколко седмици вече обсъждахме две изненадващи теми: брак и вегетарианство.

Нейното минало приличаше изключително много на моето: имало неща, в които тя вярвала, докато лежала вечер в леглото си, и избори, които правела на закуска следващата сутрин. Имало го гризящото я (макар и само понякога и за кратко) опасение, че участва в нещо дълбоко нередно, както и примирението с объркващата сложност на проблема и простимата греховност на човека. Също като мен тя имала интуитивни проблясъци, които били много силни, но явно недостатъчно.

Хората се женят по най-различни причини, но онова, което вдъхнови нашето решение да предприемем тази стъпка, беше перспективата да положим едно подчертано ново начало. Еврейските ритуали и символика силно насърчават идеята за рязко отграничаване от онова, което е било преди – най-прочутият пример е чупенето на чашите в края на сватбената церемония. Било, каквото било, занаят нещата щяха да бъдат различни, щяха да станат по-добри. Ние щяхме да станем по-добри.

Звучи и изглежда чудесно, но как точно по-добри? Сещах се за безброй начини, по които да се усъвършенствам (бих могъл да уча чужди езици, да бъда по-търпелив, да работя по-усърдно), но вече си бях давал прекалено много подобни обещания, за да им имам вяра. Сещах се и за безброй начини да усъвършенствам „нас“ като двойка, но значимите неща, за които можем да постигнем съгласие и да променим в една връзка, са доста малко. Всъщност дори в онези моменти, когато толкова много неща изглеждат възможни, много малко наистина са.

Яденето на животни, една тревога, която и двамата бяхме имали и бяхме забравили, изглеждаше подходящото нещо, с което да започнем. В него се преплиташе толкова много и от него можеше да произтече толкова много. Същата седмица се сгодихме и станяхме вегетарианци.

Сватбата ни, разбира се, не беше вегетарианска, тъй като се придумахме сами, че няма да е честно да не предложим животински белтъчини на гостите ни, някои от които бяха пропътували големи разстояния, за да споделят радостта ни. (Губи ви се логиката?) А на сватбеното си пътешествие ядохме риба, но бяхме в Япония, а когато си в Япония... Като се върнахме у дома, хапвахме чат-пат по някой бургер или пилешка супа, или пушена съомга, или филе от риба тон. Но само от време на време. Само когато ни се приядеше.

Това беше, мислех си. И си мислех, че всичко е наред. Смятах, че бихме могли да следваме един добросъвестен непосредователен хранителен режим. Защо яденето да е по-различно от останалите морални сфери в живота ни? Ние бяхме честни хора, които понякога послъгваха, грижовни приятели, които понякога действаха нетактично. Бяхме и вегетарианци, които от време на време ядяха месо.

А и никак не бях сигурен дали повиците на интуицията ми не бяха само сантиментални следи от детството – дали ако се заровех по-дълбоко, нямаше да открия безразличие. Не знаех какво са животните, няхах си и представа как са отглеждани и убивани. Цялата работа ме караше да се чувствам неловко, но от това не следваше, че някой друг би трябвало да се чувства

така, нито дори че аз би трябвало. Нямах ищах или потребност да си изяснявам нещата.

Но тогава решихме да имаме дете, а това беше друга история – която щеше да повлече следващата, по-различна.

Около половин час след раждането на сина ми излязох в чакалнята, за да съобщя на събралите се роднини радостната новина.

– Ти каза „той“! Значи е момче?

– Как се казва?

– На кого прилича?

– Разкажи ни всичко!

Отговорих на въпросите им възможно най-бързо, после отидох в ъгъла и извадих мобилния си телефон.

– Бабо – казах аз, – имаме бебе.

Нейният единствен телефон е в кухнята. Тя вдигна след първото извънпяване, което значи, че бе седяла на масата в очакване на обаждането. Беше малко след полунощ. Дали не беше рязала купони? Или бе приготвяла пиле с моркови, което да замрази, за да го изяде някой друг по време на бъдещ обяд? Никога не я бях виждал или чувал да плаче, но я задавиха сълзи, когато попита:

– Колко тежи?

Няколко дена след като се прибрахме от родилното, изпратих на един приятел писмо, заедно със снимка на сина ми и някои първи впечатления от бащинството. Той отвърна просто: „Всичко е възможно отново.“ Това бе идеалният отговор, защото усещането беше точно такова. Можехме да преразкажем историите си и да ги направим по-добри, по-представителни или вдъхновяващи. Или можехме да изберем да разкажем други истории. Самият свят получаваше нов шанс.

Ядене на животни

Може би първото желание, което моят син прояви, безмълвно и преди всякаква мисъл, беше желанието да яде. Секунди след

като се роди, той сучеше. Наблюдавах го с благоговение, непознато дотогава в живота ми. Без обяснения или опит той знаеше какво да прави. Милионите години еволюция бяха вградили това знание в него, както бяха закодирали биенето на мъничко му сърчице и разширяването и свиването на току-що задействаните му бели дробове.

Не бях изпитвал дотогава такова благоговение, но то ме обвързваше с други хора поколения наред. Видях кръговете на своето дърво: моите родители, наблюдаващи ме как ям, баба ми, наблюдаваща майка ми как яде, прабаба ми и прадядо ми, наблюдаващи баба ми... Той ядеше също като децата на пещерните художници.

Когато синът ми започна живота си, а аз – тази книга, всичко сякаш се въртеше около яденето. Той сучеше или спеше след сучене, или нервничеше преди сучене, или се освобождаваше от млякото, което бе сукал. Когато завършвам тази книга, той вече може да води доста сложни разговори и все повече храната, която яде, бива смилана заедно с историите, които му разказваме. Да храня детето си не е същото като да храня себе си: то има по-голямо значение. Има по-голямо значение, защото храната има значение (физическото му здраве е от значение, удоволствието от яденето също), и защото историите, които поднасяме с храната, имат значение. Тези истории свързват семейството ни и свързват нашето семейство с други. Историите за храната са истории за самите нас – за нашата история и ценности. От еврейската традиция на рода ми съм научил, че храната служи за две успоредни цели: тя храни и ти помага да помниш. Яденето и разказването на истории са неразлъчни – солената вода е също и сълзи; медът не само има сладък вкус, но и ни напомня за сладостта; мацата^A е хлябът на нашето злочестие.

По света има хиляди годни за ядене неща и обяснението защо ядем сравнително малка част от тях изисква няколко думи. Налага се да обясняваме, че магданозът в чинията е за украса, че пастата не е „храна за закуска“, защо ядем крила, но

---

^A Мацата е безквасен хляб, който в юдаизма се яде ритуално по време на празника Пасха, за да напомня на евреите за Изхода (вж. Библия). – Б.р.

не и очи, крави, но не и кучета. Историите пораждат големите разкази, а големите разкази пораждат правилата.

Много пъти през живота си съм забравял, че имам да разказвам истории за храната. Просто съм ядял, каквото се е предлагало или е било вкусно, каето е изглеждало естествено, разумно или здравословно – какво има тук за обясняване? Но на онзи тип бащинство, който винаги съм си представял, че ще следвам, му е противна подобна забрава.

Тази история не започна като книга. Просто исках да разбера – за себе си и за семейството си – какво е месото. Исках да разбера колкото се може по-конкретно. Откъде идва то? Как се произвежда? Как се третират животните и до каква степен това е от значение? Какви са икономическите, социалните и екологичните последици от яденето на животни? Личното ми дирене скоро престана да бъде само лично. Чрез действията си като родител се сблъсках с реалности, които като гражданин не можех да пренебрегна, а като писател не можех да запазя за себе си. Но сблъсъкът с тези реалности и отговорното писане за тях не са едно и също.

Исках да изложа всички аспекти на тези въпроси изчерпателно. Затова, макар че над 99% от всички животни, изядани в САЩ, са от „промишлени ферми“² – и аз ще отделя голяма част от тази книга, за да обясня какво означава това и защо е от значение, – останалият 1% животновъдство също има важна роля в тази история. Несъразмерно голямата част от настоящата книга, посветена на обсъждането на най-добрите семейни животновъдни ферми, показва колко значими са те според мен, но същевременно и колко незначителни: те потвърждават правилото.

За да съм съвършено честен (и с риск да загубя убедителността си още в началото), преди да започна това проучване, си мислех, че знам какво ще открия – не подробностите, а общата картина. И други правеха същото предположение. Почти винаги, когато казвах на някого, че се опитвам да напиша книга за „яденето на животни“, хората предполагаха, дори и без да знаят нищо за възгледите ми, че става дума за някакъв тип апология на вегетарианството. Това е показателно предположение, което

подсказва не само че едно обстойно проучване на животновъдството би отказало човек от яденето на месо, но и че повечето хора вече знаят, че това е така. (Какво си помислихте вие, като видяхте заглавието на тази книга?)

Аз също приемах, че книгата ми за яденето на животни ще се превърне в откровена апология на вегетарианството. Не стана така. Една откровена апология на вегетарианството си заслужава да се напише, но тя не е това, което държите в ръцете си.

Животновъдството е изключително сложна тема. Няма две животни, породи животни, ферми, фермери или ядещи, които да са еднакви. Като оставим настрана планините изследвания – четене, интервюиране, виждане със собствените си очи, – необходими дори само за да започне човек да разсъждава сериозно по темата, трябваше да се запитам дали е възможно да се каже нещо последователно и значимо за една толкова разнородна практика. Може би няма „месо“. Има *това* животно, отгледано в *тази* ферма, заклано в *този* завод, продадено по *този* начин и изядено от *този* човек – всички те различни по начин, непозволяващ да бъдат наредени заедно като мозайка.

А яденето на животни е една от онези теми, подобно на аборта, при които е невъзможно да се знаят със сигурност едни от най-важните подробности (кога зародишът става човек, за разлика от само потенциален човек; как в действителност възприемат нещата животните?), с което смущава нещо дълбоко в нас, често провокирайки защитна реакция или агресивност. Това е хлъзгава, разстройваща и пораждаща отзвук тема. Всеки въпрос повлича след себе си друг и лесно може да стигнете до защита на позиция, далеч по-крайна от онази, в която наистина вярвате или бихте могли да следвате. Или – още по-зле – да не намерите позиция, която да си струва защитата или следването.

После идва трудността да се установи разликата между това как нещо се възприема и какво е то всъщност. Прекалено често доводите за яденето на животни изобщо не са доводи, а изказване на предпочитания. А там, където има факти – толкова и толкова свинско изяде на година; толкова и толкова мангрови мочурища са били унищожени заради аквакултурите; ето така се убива една крава, – остава въпросът какво всъщност

можем да направим с тях. Дали те би трябвало да са морално задължаващи? Обществено? Юридически? Или са просто още малко информация, която всеки ядящ да смели, както намери за добре?

Макар че тази книга е резултат от огромен обем проучвания и е толкова обективна, колкото би могло да бъде някакво журналистическо творение – използвал съм най-умерените налични статистики (почти винаги от правителствени данни, рецензирани научни издания и източници от индустрията) и съм наел двама външни проверители, които да прегледат фактите, – аз я възприемам като история. Могат да се намерят много данни, но те са често рехави и разтегливи, т.е. ненадеждни и компромисни. Фактите са важни, но те сами по себе си не ни дават смисъла – особено когато са толкова обвързани с избора на езикови формулировки. Какво означава точно измерената реакция на болка при пилетата? Болка ли означава? Какво означава болка? Независимо колко много научаваме за физиологията на болката – колко дълго трае, какви симптоми предизвиква и т.н., – това няма да ни каже нищо определено. Сложете обаче фактите в някаква история, история за съчувствие и господство или може би и за двете – сложете ги в история за света, в който живеем, за това кои сме ние и кои искаме да бъдем, – и вече може да започнете да говорите смислено за яденето на животни.

Ние сме изградени от истории. Мисля си за онези съботни следобеди край масата в кухнята на баба, само двамата с нея – черен хляб в нажежения тостер, бръмчащ хладилник, който не се вижда под булото от семейни снимки. На ръжени крайчета и кока-кола баба ми разказваше за бягството си от Европа, за храните, които е трябвало да яде, и за онези, които не искала. Това беше историята на живота ѝ: „Чуй ме“, молеше тя, а аз знаех, че тук се предава един жизненоважен урок, макар и като дете да не осъзнавах какъв беше той.

Сега вече знам какъв е. И макар обстоятелствата да са съвсем различни, се опитвам и ще се опитвам да предам бабиния урок на сина си. Тази книга е най-ревностният ми опит да го направя. Усещам силен трепет, когато начевам, защото отзвучите са толкова много! Като оставим за момент настрана над десетте

милиарда сухоземни животни, клани ежегодно за храна в Америка, и като оставим настрана околната среда, работниците и такива пряко свързани проблеми като глада по света, грипните епидемии и биоразнообразието, остава въпросът как мислим за себе си и един за друг. Ние сме не само разказвачи на своите истории, ние сме самите истории. Ако двамата с жена ми отгледаме нашия син като вегетарианец, той няма да хапне онази отбрана единствена гозба на прабаба си, няма никога да получи този уникален и най-непосредствен израз на обичта ѝ, може би никога няма да я смята за Най-големия готвач на света. Нейната извечна история, извечната история на рода ни, ще трябва да се промени.

Първите думи на баба, когато видя за пръв път сина ми, бяха: „Моята разплата“. От безбройните неща, които можеше да каже, тя избра тъкмо това или то бе избрано за нея.

Чуй ме

Не бяхме богати, но винаги сме имали достатъчно. В четвъртък печяхме хляб, хала^A и кифлички, които ни стигаха за цялата седмица. В петък правехме палачинки. За шабат винаги имахме пиле и супа с фиде. Отиваш до месаря и молиш за малко повече мазнинка. Най-мазното парче беше най-хубавото. Не беше като сега. Нямахме хладилници, но имахме мляко и сирене. Нямахме всевъзможни зеленчуци, но имахме достатъчно. Нещата, дето ги имате тук и ги смятате за даденост... Но бяхме щастливи. Не познавахме друго. И също приемахме онова, което имахме, за даденост.

И тогава всичко се промени. През войната беше същински ад, а аз няхмах нищо. Показах се отделена от семейството си, нали разбираш. Вечно бягах, денем и нощем, защото германците бяха винаги по петите ми. Спреш ли, мъртъв си. Храната

---

^A Обреден еврейски хляб (подобен на козунак), който се пече за шабат (еврейската събота). – Б.р.

никога не стигаше. Изпостелявах все повече и повече от недо-
яждане и нямам предвид, че бях останала кожа и кости, а че
цялото ми тяло беше в язви. Беше ми трудно да се движа. Не се
свенях да ям от боклукчийските кофи. Ядох онова, което други-
те не искаха да ядат. Ако ядеше, каквото му падне, човек мо-
жеше да оцелее. Аз ядох всичко, което намерех. Яла съм неща, за
които не искам да ти разказвам.

Ала дори и в най-лоши времена се срещат добри хора. Ня-
кой ме научи да връзвам краищата на панталоните си така,
че да мога да напълня крачолите си с всичките картофи, които
успeya да открадна. Вървяла съм така с километри, защото чо-
век никога не знаеше кога пак ще извади късмет. Някой ми даде
веднъж малко ориз и аз вървах два дена до един пазар, където
го размених за сапун, а после отидох на друг пазар и размених
сапуна за боб. Трябваше да имаш късмет и нюх.

Най-зле стана към края. Много хора умряха тогава, и аз не
знаех дали ще изкарам още ден. Един селянин, руснак, Бог да го
благослови, като ме видя в какво състояние бях, влезе в къщата
си и излезе с парче месо за мен.

- Той ти е спасил живота.
- Аз не изядох месото.
- Не си го изяла?!
- Беше свинско. Не ям свинско.
- Защо?
- Как така защо?
- Как, защото не е кашер^А ли?
- Разбира се.
- Дори и за да си спасиш живота?
- Ако нищо няма значение, няма какво да се спасява.

---

^А В юдаизма — храна, приготвена и сервирана в специални съдове и оп-
ределен начин в съответствие с религиозните норми: месото трябва да
бъде заклано от свещеник, не се допуска свинско, на масата не се слага
свинско и друго месо заедно и т.н. – Б.р.

**Всичко
или нищо,
или нещо
друго**

Съвременните риболовни линии за промишлен
риболов са дълги до 120 км –
колкото е разстоянието от морското равнище до
горната граница на атмосферата

1. Джордж

През първите двадесет и шест години от живота си не обичах животните. Смятах ги за досадни, мръсни, недостъпно чужди, плашещо непредсказуеми и чисто и просто излишни. Специално към кучетата хранех особена липса на ентузиазъм – вдъхновена до голяма степен от свързания с тях страх, който бях наследил от майка ми, която пък го беше наследила от баба. Като дете се съгласявах да отидем някъде на гости само ако домакините затвореха кучетата си в някоя друга стая. Ако в парка ме доближеше куче, изпадах в истерия, докато баща ми не ме качеше на раменете си. Не обичах да гледам по телевизията предавания за кучета. Не разбирах – *изпитвах неприязън дори към* – хората, които се въодушевяваха от кучета. Може би дори бях развил скрита антипатия към незрящите.

И тогава един ден се превърнах в човек, който обича кучетата. Станах любител на кучета.

Джордж се появи донякъде изневиделица. С жена ми не бяхме зачеквали темата дали да си вземем куче, още по-малко пък бяхме търсили такова. (Защо да го правим? Аз не обичах кучета.) Първият ден от останалата част от живота ми беше събота. Докато се разхождахме по Седмо авеню в нашия бруклински квартал, се натъкнахме на едно мъничко черно кутре, заспало на бордюра, свило се като въпросителна в своята дрешка с надпис „Осинови ме“. Не вярвам в любовта от пръв поглед, нито в съдбата, но се влюбих в това проклето куче и така ми е било писано – макар че не исках да го докосна.

Предложението да осиновим кученцето е било може би най-непредвидимото нещо, което някога съм правил, но това

беше едно красиво малко животинче от вида, който дори зако-равелите кучемразци биха намерили за неустоим. Разбира се, хората намират красота и в неща без влажни носове. Има обаче нещо неповторимо в начина, по който се влюбваме в животни. Тромави грамадни кучета и миниатюрни кученца, дългокосмести и гладки песове, хъркащи санбернари, астматични мопсове, надиплени шарпеи, басети с унили физиономии – всички те си имат своите предани почитатели. Наблюдателите на птици прекарват мразовити сутрини в оглеждане на небесата и шубраците за пернатите обекти на своя интерес. Любителите на котки проявяват престорена гальовност, липсваща – и слава богу – в повечето човешки взаимоотношения. Детските книжки са изпъстрени със зайци, мишки, мечки и гъсеници, да не говорим за паяците, шурците и алигаторите. Никой никога не е имал плюшена играчка с вид на камък, а когато най-ентузиазираните филателисти казват, че обичат марките си, това е съвсем друг вид привързаност.

Прибрахме кученцето. Аз го прегърнах – я прегърнах! – от разстояние. После, тъй като то – тя – ми даде основание да смятам, че няма да изгубя пръсти в процеса, проявих напредък и ѝ дадох да яде от ръката ми. После ѝ позволих да ми я близне. А после – да ми оближе лицето. А после аз ѝ облизах лицето. Сега вече обичам всички кучета и ще живея щастливо до края на дните си.

Шейсет и три процента от американските домакинства имат поне един домашен любимец.⁴ Този факт е особено впечатляващ поради своята новост. Отглеждането на животни за компания⁵ става популярно едва с възхода на средната класа и урбанизацията, може би поради лишаването от други контакти с животните или просто защото домашните любимци струват пари и следователно са белег за екстравагантност (американците харчат 34 милиарда долара годишно за своите животни компаньони).⁶ Оксфордският историк сър Кийт Томас, чийто енциклопедичен труд „Човекът и природният свят“ вече се смята за класика, твърди:

Разпространението на отглеждането на домашни любимци сред градската средна класа в началото на съвременния пе-

риод е... събитие с истинска социална, психологическа и дори търговска значимост... То има и интелектуални следствия. Насърчава различните слоеве на средната класа да си правят оптимистични изводи за животинската интелигентност; по-ражда безчет анекдоти за мъдростта на животните; поощрява идеята, че животните биха могли да имат характер и индивидуалност; и създава психологическите основи за появата на възгледа, че поне някои животни заслужават морално отношение.⁷

Не би могло да се каже, че моите отношения с Джордж са ми разкрили „мъдростта“ на животните. Като изключим най-елементарните ѝ желаня, аз нямам ни най-малка представа какво става в главата ѝ. (Макар да съм се убедил, че там стават много неща освен най-елементарните ѝ желаня.) Оставам изненадан от нейната липса на интелигентност също толкова често, колкото и от интелигентността ѝ. Разликите помежду ни са винаги по-явни от приликите.

А и Джордж не е обичливото създание, което иска само да дава и да получава обич. Както се оказа, тя е истински кошмар през ужасно голяма част от времето. Натрапчиво си доставя удоволствие пред гостите, яде обувките ми и играчките на сина ми, обсебена е болезнено маниакално от катеричия геноцид, има неведомата способност да се озовава между обектива на фотоапарата и заснемания обект на всяка снимка, правена в нейно присъствие, хвърля се по скейтбордистите и хасидите,^A сконфузва жените в менструация (и е най-големият ужас за хасидките в цикъл), завира си пръдливия задник в най-малко интересувания се от нея човек в стаята, изравя всяко новозасаденото растение, издрасква всичко новозакупеното, облизва готовото за сервиране ястие и понякога си отмъщава, като се изаква в къщата.

---

^A Представители на хасидизма – юдейско пиетистично движение, чието начало поставя равинът Израел бен Елиезер през XVIII в. Целта на движението е да се възстанови благочестивото духовно преклонение пред Бога и близостта с Всевишния. – Б.р.

Разнообразните ни усилия – да общуваме, да опознаем взаимно желанията си и да се приспособим едни към други, просто да съжителстваме – ме принуждават да се срещам и да общувам с нещо или по-скоро с някого напълно различен от нас. Джордж може да реагира на шепа думи (и предпочита да пренебрегва една малко по-голяма шепа), но отношенията ни протичат почти изцяло извън езика. Тя сякаш има мисли и емоции. Понякога ми се струва, че ги разбирам, но често пъти не мога. Подобно на снимка, тя не може да каже онова, което ми позволява да видя. Тя е въплътената тайна. А навярно и аз съм снимка за нея.

Ето, снощи например вдигнах поглед от четивото си и видях Джордж да ме наблюдава от другия край на стаята. „Ти кога влезе тук?“, попитах аз. Тя сведе очи и зачатка навън по коридора – не толкова силует, колкото някакво негативно пространство, форма, изрязана от домашния уют. Въпреки шаблона в общуването ни, който е по-неизменен от отношенията ми с който и да било човек, тя все още ми се струва непредсказуема. И въпреки близостта ни, понякога усещам да ме полазват тръпки и дори изпитвам лек страх от чуждостта в нея. Това чувство се изостря още повече сега, когато имам дете, тъй като няма абсолютно никаква гаранция – освен онази, която чувствам силно, – че тя няма да нарани детето.

Списъкът с различията ни би могъл да напълни цяла книга, но също като мен Джордж изпитва болка, търси удоволствие и жадува не само за храна и игра, но и за компания. Не е необходимо да познавам в подробности нейните настроения и предпочитания, за да знам, че ги има. Нашите типове психология не са еднакви или подобни, но всеки от нас си има гледна точка, начин на възприемане и преживяване на света, който му е вроден и уникален.

Аз не бих изял Джордж, защото тя е моя. Но защо да не изям куче, което никога не съм познавал? Или по-близо до темата: какво е оправданието ми да щадя кучетата, а да ям други животни?